

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

CURRENT TRENDS OF THE AGRICULTURAL PRODUCTS' WORLD MARKET

УДК 339.9:338.43

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.48-4>

Волошко Н.О.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки
та управління національним
господарством
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Ситнік А.І.

студентка
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Voloshko Natalia

Oles Honchar Dnipro National University

Sytnik Alina

Oles Honchar Dnipro National University

У статті розглянуто науково-теоретичні й практичні аспекти функціонування світового ринку сільськогосподарської продукції на сучасному етапі розвитку світового господарства. Світовий ринок сільськогосподарської продукції визначено як інтегровану галузь світового ринку, що характеризується високим ступенем глобалізації. Проаналізовано основні умови функціонування ринку сільськогосподарської продукції, виявлено перспективи його розвитку. Визначено наслідки розширення участі країн, що розвиваються, в глобальній торгівлі сільськогосподарською продукцією, що приводять до бурхливого економічного зростання та збільшення доходу на душу населення, як наслідок, підвищення попиту на сільськогосподарську продукцію. Встановлено, що для зростання присутності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції аграрна політика країни має бути спрямована на зміну моделі зростання, вдосконалення структури сільськогосподарської галузі, підвищення використання аграрного потенціалу, а також сприяти сталому розвитку сільськогосподарських регіонів.

Ключові слова: світовий ринок, сільськогосподарська продукція, експорт, імпорт, конкурентоспроможність, торгівля, продовольча безпека.

В статье рассмотрены научно-теоретические и практические аспекты функ-

ціонирования мирового рынка сельскохозяйственной продукции на современном этапе развития мирового хозяйства. Мировой рынок сельскохозяйственной продукции определен как интегрированная отрасль мирового рынка, характеризующаяся высокой степенью глобализации. Проанализированы основные условия функционирования рынка сельскохозяйственной продукции, выявлены перспективы его развития. Определены последствия расширения участия развивающихся стран в глобальной торговле сельскохозяйственной продукцией, которые приводят к бурному экономическому росту и увеличению дохода на душу населения, как следствие, повышению спроса на сельскохозяйственную продукцию. Установлено, что для роста присутствия Украины на мировом рынке сельскохозяйственной продукции аграрная политика страны должна быть направлена на смену модели роста, совершенствование структуры сельскохозяйственной отрасли, повышение использования аграрного потенциала, а также способствовать устойчивому развитию сельскохозяйственных регионов.

Ключевые слова: мировой рынок, сельскохозяйственная продукция, экспорт, импорт, конкурентоспособность, торговля, продовольственная безопасность.

The article discusses the scientific, theoretical and practical aspects of the operation of the global market for agricultural products, at the present stage of the world economy development. The global market for agricultural products is defined as an integrated sector of the global market, which is characterized by a high degree of globalization. The basic conditions for the functioning of the global market for agricultural products are analyzed and the prospects for its development are identified. Transnationalization and globalization are some of the main characteristics of the world economy development in modern times. The dynamic development of the world economy led to an increase in demand for agricultural products throughout the world, and changes in the level of revenue and the nature of revenue distribution between countries affected the structure of consumption. The consequences of increasing participation of developing countries in global agricultural trade are identified, which lead to accelerated economic growth and increased per capita income, and as a result, increased demand for agricultural products. However, the increased participation of developing countries in global agricultural trade indicates structural changes in the development process of these countries. In the context of the world economy macroeconomic structure, the world market is a combination of national markets and markets of economic integration groupings of countries. Thereby, the global market for agricultural products is regarded as an integrated sector of the global market with a high degree of globalization. For the efficient functioning and development of the agricultural market, the interaction of all its infrastructure components and the performance of its below-listed functions are necessary: social, market analysis, stimulating, selective, coordination and managerial and effective. It was determined that in order to increase the presence of Ukraine in the global agricultural market, the country's agrarian policy shall be aimed at changing the growth model, improving the structure of the agricultural sector, increasing the use of agricultural potential and promoting sustainable development of agricultural regions.

Key words: world market, agricultural products, export, import, competitiveness, trade, food security.

Постановка проблеми. Світовий ринок сільськогосподарської продукції, як і будь-який інший ринок, має свої особливості розвитку. Мінливість сучасних реалій привела до змін у структурі тор-

гівлі сільськогосподарською продукцією. Найближчими роками будуть змінюватися порівняльні переваги та рівень конкурентоспроможності сільського господарства в різних регіонах та країнах.

Глобальна інтеграція ринків сільськогосподарської продукції може відігравати особливо важливу роль із забезпечення продовольчої безпеки в багатьох країнах. Окрім того, інтеграція таких ринків вплине на розподіл доходів та збитків виробників та споживачів і появу нових країн-постачальників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню питань розвитку світового ринку сільськогосподарської продукції присвячено велику кількість наукових праць як вітчизняних, так і іноземних науковців. Серед них слід назвати таких, як Д. Блендфорд, О. Бородіна, Й. Браун, Дж. Бафес, Дж.У. Глобер, Ю. Лупенко, Т. Патика, О. Михайленко, Г. Федосєєва, О. Шебравська, М. Яременко.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття теоретичних і практичних аспектів функціонування світового ринку сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Одними з головних рис розвитку світової економіки на сучасному етапі є процеси транснаціоналізації та глобалізації, що обумовлюють зростання ступеня й масштабів взаємозалежності національних економік. Економічні відносини між країнами виходять за рамки двосторонніх. Світовий ринок з точки зору макроекономічної структури світового господарства можна визначити як сукупність національних ринків і ринків економічних інтеграційних групувань країн. В сучасних умовах ринок сільськогосподарської продукції є високоінтегрованою галуззю світового ринку й характеризується високим ступенем глобалізації.

Ю. Коваленко [1] розглядає сільськогосподарський ринок як частину національного аграрного ринку, де сільськогосподарська продукція та продовольство є предметом купівлі-продажу, що підтверджує визначення сільськогосподарського ринку як частини ринку товарів народного споживання.

Оскільки в процесі виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції беруть участь підприємства, які виробляють матеріально-технічні засоби для сільського господарства, транспортують, переробляють та зберігають сільськогосподарську продукцію, то деякі вчені надають більш широке визначення поняття «сільськогосподарський ринок». О. Кривончак під сільськогосподарським (аграрним) ринком розуміє відносини, які складаються між сільським господарством і промисловими підприємствами та іншими споживачами його продукції, а також сукупність обмінних операцій між самими сільськогосподарськими товаровиробниками [2].

З огляду на економічні відносини між суб'єктами, предметом яких є сільськогосподарська продукція, доцільно розглядати ринок сільськогосподарської продукції як систему впорядкованих економічних відносин, яка формує товарообмін між продуцентами та споживачами сільськогосподарської продукції у вигляді продовольчих товарів, засобів

виробництва для інших галузей, сприяє формуванню її експортного потенціалу та забезпеченню національної продовольчої безпеки.

Формування світового ринку сільськогосподарської продукції відбувається за рахунок реалізації виробниками свого товару на міжнародному рівні у вигляді сировини або продукції, яка пройшла первинне оброблення. Особливістю зазначеного ринку є те, що об'єктом обмінних процесів є не лише вирощена продукція, але й відходи, які отримуються в результаті її виробництва. Якщо ж йдеться про обмін продуктами харчування, то такий ринок варто розглядати як світовий продовольчий ринок.

На світовому ринку сільськогосподарської продукції діє значна кількість суб'єктів, які можна розділити по групах залежно від їх економічного інтересу та специфіки проведених операцій, а саме суб'єкти виробництва сільськогосподарської продукції, суб'єкти продажу сільськогосподарської продукції, суб'єкти купівлі сільськогосподарської продукції, суб'єкти забезпечення функціонування світового ринку сільськогосподарської продукції. Останні фактично формують його інфраструктуру. Ефективний розвиток ринку сільськогосподарської продукції є можливим за умови взаємодії всіх складових його інфраструктури, які є самостійними, функціонально спрямованими структурами.

Ефективність функціонування ринку сільськогосподарської продукції залежить від того, наскільки повно виконуються такі його функції, як соціальна (забезпечення населення сільськогосподарською продукцією в необхідних обсягах та за доступними цінами); аналіз кон'юнктури ринку (генерація й підтримка рівноважних ринкових цін як результату взаємодії попиту та пропозиції); стимулююча (мотивування працівників задля повного задоволення потреб споживачів якісними товарами); селективна (відбір найперспективніших виробників сільськогосподарської продукції); координаційно-управлінська (координація та управління обсягами виробництва та збуту, впорядкування міжгалузевих відносин).

Найважливішою є результативна соціальна функція ринку сільськогосподарської продукції у зв'язку з тим, що сільськогосподарський ринок повинен забезпечувати гарантії міжнародної продовольчої безпеки, а населення – продуктами харчування й продовольчими товарами сільськогосподарського походження належної якості та необхідної кількості.

З початку XXI століття світові ринки сільськогосподарських товарів зазнали значних змін. Динамічний розвиток країн з економікою, що формується, зумовив підвищення попиту на сільськогосподарську продукцію в усьому світі. Зміни рівня доходів і характеру їх розподілу між країнами вплинули на структуру споживання.

Розуміння рушійних сил і тенденцій, що обумовлюють зміни в характері та структурі торгівлі сільськогосподарською продукцією, є важливим для аналізу взаємозв'язків між торгівлею та продовольчою безпекою.

За даними СОТ у 2000–2017 рр. обсяг світової торгівлі сільськогосподарською продукцією в грошовому вираженні зріс більш ніж утричі [3]. Середньорічний приріст цього показника становив понад шість відсотків, і у 2017 р. досяг 1,6 трлн. дол. США. Ця тенденція була пов'язана з економічним зростанням, зростанням населення, розвитком транспорту, інформаційних та комунікаційних технологій і розширенням доступу до ринків.

Частка Китаю у світовому обсязі імпорту збільшилась до 8,2% у 2017 р., завдяки чому він піднявся на третє місце в рейтингу 20 найбільших імпортерів після Сполучених Штатів Америки і Європейського Союзу. Сукупна частка інших країн з економікою, що формується, таких як Російська Федерація, Індія та Індонезія, в глобальному обсязі імпорту зросла до 5,2%. Частка розвинених економік, таких як Європейський Союз і Японія, у загальносвітовому обсязі імпорту знизилася, хоча вони, як і раніше, посідають високі місця в рейтингу 20 найбільших імпортерів.

Зміни в структурі експорту явно свідчать про зростаючу важливість країн з економікою, що формується на світових ринках сільськогосподарської продукції. Традиційні експортери, такі як Сполучені Штати Америки і Європейський Союз, залишаються на перших позиціях в рейтингу щодо частки в загальному обсязі експорту; водночас частка Бразилії у 2017 р. зросла до 5,7%. Китай, чия частка в загальному обсязі експорту збільшилась до 4,2% у 2017 р., став четвертим за важливістю експортером.

Крім Китаю та Бразилії, суттєво збільшили свою частку в загальному обсязі експорту сільськогосподарської продукції такі країни з економікою, що формується, як Індія та Індонезія. У 2017 р. на ці чотири країни доводилося 14,5% від загальносвітового обсягу експорту. За той же період загальна частка всіх традиційних експортерів (Сполучених Штатів Америки, Європейського Союзу, Австралії та Канади) в сумарному обсязі експорту знизилася на десять процентних пунктів, а саме до 58,0% у 2017 р.

Розширення участі країн, що розвиваються, в глобальній торгівлі сільськогосподарською продукцією свідчить про темпи структурних змін у процесі розвитку цих країн. Протягом останніх двох десятиліть в цих країнах відбувалося бурхливе економічне зростання й зростали доходи на душу населення; ці чинники підвищили попит на сільськогосподарську продукцію, а з урахуванням чисельності їх населення привели до значного зростання імпорту.

Науковці прогнозують, що в найближче десятиліття світове виробництво сільськогосподарської продукції збільшиться на 20%, а головним чинником зростання буде збільшення чисельності населення та попиту на промислову сировину для виробництва біопалива. Практично за всіма видами сільськогосподарської продукції очікується збереження концентрації експорту по групах країн-постачальників. До помітних змін можна віднести зростання присутності України на світовому ринку зернових та збереження цієї тенденції.

Саме тому з огляду на глобальні зміни пріоритетними питаннями є насиченість внутрішнього українського ринку конкурентоспроможною сільськогосподарською продукцією та забезпечення підвищення її експортного потенціалу. Окрім налагодження взаємовідносин зі світовими ринками, необхідно забезпечити зростання експорту, зокрема оптимізувати його структуру, та розширювати співпрацю шляхом представлення конкурентоспроможної продукції на нових світових ринках.

Для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції необхідно перейти від створення умов для зростання виробництва в окремих компаніях до створення середовища для масового розвитку високопродуктивного сільського господарства за рахунок конкурентних переваг української продукції. Стратегічні завдання можуть бути визначені як перехід від наявної до перспективної аграрної політики за такими ключовими складниками:

1. Зміна моделі зростання, тобто забезпечення повноцінного й стабільного насичення внутрішнього сільськогосподарського ринку якісною та доступною продукцією, а також вивезення її надлишків задля отримання експортерами довгострокової вигоди в умовах сприятливої цінової кон'юнктури світового ринку. Передусім це стосується продукції з високим ступенем переробки, як інноваційної, так і органічної, що сприятиме збільшенню участі України в міжнародному поділі праці.

2. Впровадження програм підтримки науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт і поширення знань та досвіду є вкрай важливим для сучасного та високотехнологічного сільського господарства. Особливе значення мають удосконалення технологій та їх освоєння фермерами. Зміни щодо технологій, які відбулися завдяки НДДКР, дали змогу значно підвищити продуктивність праці в сільському господарстві. Ефект технічного прогресу і вдосконалення методів управління фермерськими господарствами повинен полягати не тільки в підвищенні продуктивності, але й в адаптації та зниженні обсягу викидів на одиницю продукції, забезпеченні стійкості сільського господарства в умовах зміни клімату. Загалом НДДКР в галузі сільського господарства

мають величезну суспільну цінність, адже річна внутрішня прибутковість інвестицій в НДДКР в галузі сільського господарства становить 20–80% [4]. У країнах, що розвиваються, вплив таких інвестицій на вартість сільськогосподарської продукції, визначений за співвідношенням витрат і доходів, становить приблизно 6–12% (залежно від країни) [5].

3. Вдосконалення структури сільськогосподарської галузі, а саме перехід від нерівних конкурентних умов до уніфікації умов доступу до державної підтримки та сприяння масовому розвитку малих і середніх господарств, їх кооперації та контрактації з великим бізнесом, збільшення масштабу діяльності продовольчих корпорацій.

4. Вирішення соціальних проблем на селі. Сільська економіка слабо диверсифікована. Незадовільний стан транспортного сполучення, ускладнений доступ до закладів медицини, освіти, культури, обмежене коло можливих місць роботи, оптимізація системи шкільної освіти та медичного обслуговування за відсутності сучасних доріг сприяють міграції населення із сільської місцевості. В результаті відбувається деградація людського потенціалу сільських територій.

Отже, вітчизняна аграрна політика має бути сфокусована на зміні моделі зростання, вдосконаленні структури галузі, підвищенні використання аграрного потенціалу, модернізації аграрної освіти, науки, поліпшенні умов життя в селі, а також сприяти сталому розвитку сільськогосподарських регіонів.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження дало змогу виявити, що світовий ринок сільськогосподарської продукції активно зростає та розвивається під дією зростання чисельності населення, збільшення доходів, урбанізації та зміни раціону харчування. В таких умовах Україна має можливості щодо посилення своєї ролі у світовій торгівлі сільськогосподарськими продуктами. Однак досягнення мети підвищення присутності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції вимагає вирішення низки нагальних завдань, таких як розроблення й реалізація ефективної стратегії посилення конкурентоспроможності вітчизняних сільгоспвиробників, реструктуризація сільськогосподарської галузі України, активізація впровад-

ження наукових розробок як в аграрні технології, так і в організацію сільськогосподарської діяльності, підвищення ролі аграрної освіти, впровадження державної політики розвитку сільських територій. Отже, перелічений спектр актуальних проблем обумовлює напрями подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Коваленко Ю. Аграрний ринок України: організація та управління. Київ : ІАЕ УААН, 1998. 108 с.
2. Кривончак О. Сутність аграрного ринку і його раціональна побудова. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 5. С. 235–239.
3. World Trade Organization (WTO). 2018. World Trade Statistical Review. 2018. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2018_e/wts18_toc_e.htm (дата звернення: 28.11.2019).
4. Alston J. The Benefits from Agricultural Research and Development, Innovation, and Productivity Growth. OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers No. 31, OECD Publishing. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5km91nfsnkwg-en> (дата звернення: 21.12.2019).
5. FAO. Положение дел в области продовольствия и сельского хозяйства. Rome, Italy URL: <http://www.fao.org/3/a-i3028r.pdf> (дата звернення: 21.12.2019).

REFERENCES:

1. Kovalenko U. (1998) Agrarnyi rynok Ukrainy: orh-anizatsiia ta upravlinnia (Agrarian market of Ukraine: organization and management). K., 1998. 108 p. [in Ukrainian].
2. Krivonchak O. (2011) Sutnist ahrarnoho rynku i yoho ratsionalna pobudova. Stalyi rozvytok ekonomiky (The essence of the agrarian market and its rational construction), pp. 235–239 [in Ukrainian].
3. World Trade Organization (WTO). (n. d.). 2018. World Trade Statistical Review 2018. Retrieved from: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2018_e/wts18_toc_e.htm (accessed 28 November 2019).
4. Alston J. The Benefits from Agricultural Research and Development, Innovation, and Productivity Growth. (n. d.). OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers No. 31, OECD Publishing. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.1787/5km91nfsnkwg-en> (accessed 21 December 2019).
5. FAO. The State of Food and Agriculture. Rome, Italy. URL: <http://www.fao.org/3/a-i3028r.pdf> (accessed 21 December 2019).